

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-1249/2016. számú ügyben**

Előadó: dr. Láposy Attila

Az eljárás megindulása

A panaszos betegjogi képviselő egy egészségügyi beavatkozás, terhesség-megszakítás előtt álló, mindamellet anonimitást is kérő, 16. évét betöltött kiskorú ügye kapcsán fordult beadványával Hivatalomhoz a terhesség-megszakítási kérelmlap kitöltését érintő kérdéseivel és jelzésével. A beadvány szerint a hatályos törvényi, illetve rendeleti szabályok értelmezését és gyakorlati alkalmazását illetően számos bizonytalanság, kérdés, valamint probléma merült fel, amely a korlátozottan cselekvőképes várandós nők terhesség-megszakítási lehetőségét, az önrendelkezési jog érvényesülését, illetve ezzel összefüggésben a törvényes képviselő jogait is érintik.

Tekintettel arra, hogy a panaszbeadvány alapján felmerült az Alaptörvényben nevesített jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével, az emberi méltósághoz és az abból levezethető önrendelkezéshez való joggal összefüggő visszásság gyanúja, az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (továbbiakban: Ajbt.) 18. § (1) bekezdése alapján *a korlátozottan cselekvőképes személyek terhesség-megszakításának elvégzésére irányuló nyilatkozattételi feltételekre és eljárásra vonatkozó szabályozás és gyakorlat kapcsán* átfogó vizsgálatot indítottam. Az ombudsmani vizsgálat sikeres lebonyolítása érdekében az Ajbt. 21. § (1) bekezdés a) pontja és (2) bekezdése alapján tett megkeresésemben az emberi erőforrások miniszterétől kértem tájékoztatást.

Alkotmányos jogok és alapelvek

- A jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye: *„Magyarország független demokratikus jogállam.”* [Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés];
- Az élethez és emberi méltósághoz való jog: *„Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz.”* [Alaptörvény II. cikk];
- A gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga: *„Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.”* [Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés].

Alkalmazott jogszabályok

- a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény (a továbbiakban: Egyezmény);
- a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény (a továbbiakban: Mvt.);
- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (Gyvt.);
- az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.);
- a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.);
- a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendeletet (a továbbiakban: Gyer);
- a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény végrehajtásáról szóló 32/1992. (XII. 23.) NM rendelet (a továbbiakban: Vhr.).

A megállapított tényállás

1. A betegjogi képviselő beadványában előadta, hogy egy egészségügyi ellátás előtt álló, anonimitást kérő, 16. évét betöltött kiskorú és törvényes képviselője kereste meg *a terhesség-megszakítási kérelmlap kitöltése miatt*, és egyben kérték tőle az eset közvetítését Hivatalom felé.

Kérdésként merült fel ugyanis az Mvt. 8. § (2) bekezdésében foglaltak értelmezése, amely szerint a korlátozottan cselekvőképes személy nyilatkozatának érvényességéhez törvényes képviselőjének a terhesség-megszakítási kérelmet *tudomásul vevő nyilatkozata* szükséges.

A betegjogi képviselő szerint a gyakorlatban kérdéses, hogy *előzetes beleegyezést vagy utólagos tudomásul vételt határoz-e meg követelményként maga a törvény*. Álláspontja szerint közvetve az előbbi támasztja alá a Vhr. a terhesség-megszakítási kérelőlap tartalmát megállapító 4. sz. mellékletének 4. pontja, amely érvényességi elemként a törvényes képviselő aláírását is szerepelteti. A betegjogi képviselő az alkalmazott gyakorlat kapcsán is arról tud, hogy – bár a korlátozottan cselekvőképes kérelmező nők számára mindez a tény nem teljesen egyértelmű – a Családvédelmi Szolgálat munkatársai *jellemzően előzetes beleegyezésként szokták kérni* ilyen esetben a törvényes képviselő aláírását.

A betegjogi képviselő arra is felhívta a figyelmemet, hogy az Mvt. 9. § (1) és (3) bekezdésében szereplő *"magzat apja"* kifejezés *nincsen teljesen összhangban* a Vhr. 4. számú melléklet 5. pontjában *"jelenlévő férj/élettárs"* kifejezéssel, ezek ugyanis nem egymást fedő fogalmak, így a gyakorlatban ebből is lehetnek értelmezési problémák, illetve konfliktushelyzetek.

Mindezek mellett a joggyakorlat és jogértelmezés szempontjából a betegjogi képviselő szerint problémát vet fel a terhesség-megszakítási eljárás elvégzése során a *16 évet betöltött, de korlátozottan cselekvőképes „érett” kiskorú személyek helyettes döntéshozó megnevezésével kapcsolatos joga*. Az Eütv. 16. § (1)-(2) és (6) bekezdése együttesen lehetővé teszik a 16. életévét betöltött kiskorú személy számára is, hogy megnevezze azt a cselekvőképes személyt, aki jogosult helyette a beleegyezés jogát gyakorolni, továbbá bárkit, akár még a törvényes képviselőjét is kizárhatja a beleegyezés jogának helyette történő gyakorlásából. A betegjogi képviselő úgy látja, hogy ennek révén fennáll a veszélye, hogy a 16 éves várandós kiskorú gyermek a törvényes képviselője (és saját maga) helyett helyettes döntéshozót nevez meg, aki aztán a terhesség-megszakításba, mint invazív egészségügyi beavatkozásba ilyen módon beleegyezik. Mindezek nyomán véleménye szerint a hatályos szabályozás nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a törvényes képviselő helyett a 16. évet betöltött kiskorú a kérelőlapot a *"helyettes döntéshozójával"* írassa érvényesen alá.

A beadvány nyomán a szabályozás áttekintését követően további kérdések merültek fel. A Vhr. 10. § (2) bekezdése alapján, ha a kérelmező korlátozottan cselekvőképes kiskorú, valamint a cselekvőképességében az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása tekintetében részlegesen korlátozott, *a kérelőlap kitöltésének nem feltétele, hogy törvényes képviselője és a kérelmező egyidejűleg legyen jelen a családvédelmi szolgálatnál*. A törvényes képviselő a kérelőlapot a *kérelmező felvilágosítását követően is aláírhatja*, illetve *akadályoztatása esetén tudomásul vevő nyilatkozatát teljes bizonyító erejű magánokirat formájában is eljuttathatja a családvédelmi szolgálathoz*. A Vhr. rendelkezéséből tehát akár egy olyan jogértelmezés következhet, amely szerint a törvényes képviselő jóváhagyása a nyilatkozattételhez képest utólagos is lehet, a Mvt. szövegéből ugyanakkor inkább az a megoldás bontakozik ki, hogy *magát a beavatkozást nem lehet elvégezni a törvényes képviselő jóváhagyása nélkül*, azaz legfeljebb a nyilatkozattételhez képest tekinthető utólagosnak a jóváhagyás. A *jóváhagyás, illetve tudomásul vétel időbelisége és jellege különös jelentőségű alapjogi kérdés* annak eldöntésében, hogy pontosan mi a teendő akkor, hogy ha a törvényes képviselő – e körben pedig akár a gyermekvédelmi gyám – nem, vagy csak lassan hajlandó tudomásul venni a terhesség-megszakítást.

A *korlátozottan cselekvőképes személyek terhesség-megszakításának elvégzésével összefüggő nyilatkozattétel* kérdésével kapcsolatosan nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Gyvt. 5. § o) pontja – az Mvt. rendelkezésein túllépve – rögzíti a *várandós anya válsághelyzetének fogalmát*. Ennek minősül az olyan családi, környezeti, szociális, társadalmi helyzet vagy ezek következtében kialakult állapot, amely a várandós anya testi, lelki megrendülését, társadalmi ellehetetlenülését okozza, *ezzáltal veszélyezteti a gyermek egészséges megszületését*. A Gyvt. 5. § o) pontja tartalmazza, hogy ezen belül a *terhességét eltitkoló válsághelyzetben lévő várandós anya* az a válsághelyzetben lévő várandós anya, aki nyilatkozata szerint állapotát környezete és hozzátartozói előtt titokban szándékozik tartani. A Gyvt. 128. § (1a) bekezdése alapján *a terhességét eltitkoló válsághelyzetben lévő, korlátozottan cselekvőképes kiskorú anya kérelmére a gyámhatóság mellőzheti a törvényes képviselő meghallgatását, ha az a terhességét eltitkoló válsághelyzetben lévő várandós anya vagy a születendő gyermek érdekét veszélyeztetné*.

2. A panaszbeadványban foglaltak nyomán *az emberi erőforrások miniszterétől kértem részletes tájékoztatást* a jelzett kérdéseket érintő jogi és szakmai álláspontjáról, a szabályozás felülvizsgálata terén megtett vagy megtenni kívánt intézkedéseiről, valamint az *alábbi kérdések* tekintetében:

- 1) Álláspontja szerint fennáll-e az Mvt., illetve a Vhr. (és annak melléklete) vonatkozó szabályai, fogalomhasználata között bármilyen ellentmondás, illetve kollízió, tekintettel a válsághelyzet fogalmának meghatározására is? Hogyan illeszkednek a terhesség-megszakításra vonatkozó garanciális szabályok közé – a 48/1998. (XI. 23.) AB határozat indokolásának elvi megállapításaira is tekintettel – a Gyvt. idézett rendelkezései, illetve ezek okoznak-e gyakorlati problémákat?
- 2) A hatályos törvényi, rendeleti szabályozás és az alkalmazott gyakorlat figyelembe vétele mellett a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú személy terhesség-megszakításának kérelmezése esetén az eljárás mely stádiumában kéri a törvényes képviselő nyilatkozatát, és az minek minősül: előzetes beleegyezésnek, a kiskorúval a Családvédelmi Szolgálatnál történő beszélgetést követő, de az esetleges terhesség-megszakítást megelőző utólagos beleegyezésnek (érvényességi kellékként), vagy pusztán utólagos, a tájékoztatásból adódó tudomásulvételnek?
- 3) Tudomása szerint a Családvédelmi Szolgálat gyakorlatában mi az alkalmazott eljárás a jogi szabályozás figyelembe vétele mellett akkor, ha a korlátozottan cselekvőképes kiskorú törvényes képviselője nem hajlandó tudomásul vételi nyilatkozatot adni a beavatkozás elvégzéséhez? Mi az alkalmazott eljárás, ha a törvényes képviselő direkt módon nem tagadja meg a hozzájárulást, de annak megadását addig késlelteti, míg a Mvt. által megállapított 18 hetes határidő letelik?
- 4) Tudomása szerint a Családvédelmi Szolgálat gyakorlata alapján mennyiben változik az alkalmazott eljárás akkor, ha a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú személy gyermekotthonban nevelkedik? Esetében a gyermekvédelmi gyám, mint törvényes képviselő késleltetheti, illetve akár megtagadhatja-e hozzájárulását a beavatkozás elvégzéséhez például lelkiismereti okra hivatkozással?
- 5) Álláspontja szerint az Eütv. rendelkezései értelmében lehetőség van-e, hogy a 16. évet betöltött, korlátozottan cselekvőképes kiskorú helyettes döntéshozó megnevezésével a törvényes képviselő beavatkozás jóváhagyásra vonatkozó jogát elvonja?
- 6) Milyen alapjogi indoka van annak, hogy a hatályos törvényi szabályozás értelmében jelen pillanatban a nagykorú, azonban az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása tekintetében korlátozottan cselekvőképes személyeket nem illetik meg hasonló jogok, mint a korlátozottan cselekvőképes kiskorú személyeket (helyettes döntéshozó megnevezésének lehetősége)?
- 7) Hogyan tudnak – a jogi szabályozás adta kereteken belül – hatékonyan együttműködni konkrét esetben az állami családvédelmi szolgálat, az egészségügyi szolgáltató intézmény, illetve akár a gyámhivatal munkatársai e sok szempontból érzékeny krízishelyzetben: akkor, ha korlátozottan cselekvőképes várandós személy kérelmezi a terhessége megszakítását, van-e jelenleg erre a helyzetre külön szakmai protokoll, illetve módszertani útmutató?

A megkeresésre adott válaszában az *Emberi Erőforrások Minisztériumának közigazgatási államtitkára* (a továbbiakban: államtitkár) kifejtette, hogy mindenekelőtt egyetért azon álláspontommal, hogy a magzati élet védelmével és a terhesség megszakításával kapcsolatos szabályozásnak teljesen világosnak, egyértelműnek és a jogalkalmazásnak következetesnek kell lennie.

A kapott válaszban az *1. kérdés kapcsán* az államtitkár kiemelte, hogy az Mvt. 5. § (1) bekezdése szerint a terhesség csak veszélyeztetettség, illetőleg az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén, az e törvényben meghatározott feltételekkel szakítható meg. Az *állapotos nő súlyos válsághelyzete* az Mvt. 5. § (2) bekezdése szerint az, amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz. Az államtitkár arra is rámutatott, hogy a terhesség – egészségügyi okot leszámítva – kizárólag súlyos válsághelyzet esetén szakítható meg.

Az államtitkár válaszában utalt a 48/1998. (XI. 23.) AB határozatra (a továbbiakban: Abh.), amely alapján a jogalkotó 2000. július 1-től úgy módosította a súlyos válsághelyzet korábbi meghatározását, hogy *a súlyos válsághelyzet fogalmában a magzat egészséges fejlődésének veszélyeztetésére való utalás által keltett ellentmondást megszüntette.*

Kimondta továbbá, hogy az állam a magzatra vonatkozó életvédelmi kötelezettségét új eszközökkel, részletes tanácsadással, illetve felvilágosítással teljesíti. A terhesség-megszakítás kapcsán tehát az Abh. nyomán került sor az anya élethelyzetéből fakadó válsághelyzet meghatározásánál a magzati fejlődés veszélyeztetésének, mint kritériumnak a törlésére, mivel az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a társadalmi ellehetetlenülést okozó életválság fennállásával a magzati fejlődés veszélyeztetettsége nem áll oksági kapcsolatban.

Jelezte a válaszában az államtitkár azt is, hogy a Gyvt. 5. § o) pontja szerint e törvény alkalmazásában a várandós anya válsághelyzete olyan családi, környezeti, szociális, társadalmi helyzet vagy ezek következtében kialakult állapot, amely a várandós anya testi vagy lelki megrendülését, társadalmi ellehetetlenülését okozza, és így veszélyezteti a gyermek egészséges megszületését. Ezen belül *terhességét eltitkoló válsághelyzetben lévő várandós anya* az a válsághelyzetben lévő várandós anya, aki nyilatkozata szerint állapotát környezete és hozzátartozói előtt titokban szándékozik tartani. Az Mvt. a „súlyos válsághelyzet” meghatározásánál a várandós anya válsághelyzetét nevesíti, az Mvt. 9. § (1) bekezdésében előírt tájékoztatások pedig a magzat megtartását, a magzati élet védelmét és a várandós anyát egyaránt segítik.

Az államtitkár hangsúlyozta, hogy a Gyvt.-ben a „várandós anya válsághelyzetének” fogalma részletesebben kifejtett, és a magzat egészséges megszületését veszélyeztető tényezőkre fókuszáló *gyermekvédelmi célú fogalom*. Ezt támasztja alá, hogy a várandós anya válsághelyzetének és a terhességét eltitkoló válsághelyzetben lévő várandós anyának a fogalma a Gyvt. értelmező rendelkezései között szerepel. A Gyvt. 5 § o) pontja a Gyvt. alkalmazásában határozza meg, hogy mit kell e fogalmakon érteni, de a Gyvt. rendszerén kívüli fogalom-meghatározással nem él.

A Gyvt. *a válsághelyzetben lévő várandós anya* fogalmához különböző – a válsághelyzet feloldását célzó –, a *születendő gyermek családban való felnevelését segítő szolgáltatások igénybevételének* lehetőségét vagy az örökbefogadás elősegítését kapcsolja. A válsághelyzetben lévő várandós anyák *támogatásával* kapcsolatban a gyermekjóléti szolgálat legfontosabb feladatait a Gyvt. 39. §-a határozza meg. Eszerint a gyermekjóléti szolgáltatás feladata a gyermek testi, lelki egészségének, családban történő nevelésének elősegítése érdekében a gyermeki jogokról és a gyermek fejlődését biztosító támogatásokról való tájékoztatás, a támogatásokhoz való hozzájutás segítése, a családtervezési, a pszichológiai, a nevelési, az egészségügyi, a mentálhigiénés és a káros szenvedélyek megelőzését célzó tanácsadás, vagy az ezekhez való hozzájutás megszervezése. Ezen túl a válsághelyzetben lévő várandós anya támogatása, segítése, tanácsokkal való ellátása, számára a családok átmeneti otthonában igénybe vehető ellátáshoz való hozzájutás szervezése.

Az államtitkár felhívta a figyelmet arra, hogy a terhességét eltitkoló válsághelyzetben lévő, korlátozottan cselekvőképes kiskorú anya esetén az örökbefogadáshoz való hozzájárulás során a törvényes képviselő meghallgatásának mellőzése csupán lehetőség a gyámhatóság számára, amit a születendő gyermek és a várandós anya érdekében mérlegelhet a Gyvt. 128. § (1a) bekezdés alapján. Ha a várandós anya nincs még 14 éves, kötelezően meg kell hallgatni a törvényes képviselőt, 14 éves kor felett pedig mérlegelheti a gyámhivatal, hogy meghallgatja-e a törvényes képviselőt. A meghallgatástól csak abban az esetben tekinthet el, ha az a terhességét eltitkoló válsághelyzetben lévő várandós anya vagy a születendő gyermek érdekét veszélyeztetné. Az államtitkár szerint a jogalkotó célja a Gyvt. 128. § (1a) bekezdés szerinti szabályozással az volt, hogy *a terhességét eltitkoló válsághelyzetben lévő korlátozottan cselekvőképes kiskorú ne kerüljön olyan helyzetbe, hogy a törvényes képviselő meghallgatásától tartva magában vagy gyermekében kárt tesz.*

Kiemelte, hogy a jogalkotó szándéka azzal, hogy lehetővé tette a törvényes képviselő meghallgatásának indokolt esetben történő mellőzését, nem a nyomásgyakorlás a titokban szülés irányába, hanem *a pszichés teher nélküli döntéshozatal támogatása*. Az államtitkár szerint rá kell mutatni arra a tényre is, hogy a Ptk. 4:145. § (1) bekezdése szerint a korlátozottan cselekvőképes kiskorú anya önállóan tehet jognyilatkozatot gyermeke örökbefogadásához való hozzájárulásról, amelyhez nem szükséges a törvényes képviselőjének jóváhagyása, megerősítése. A korlátozottan cselekvőképes kiskorúnak *más ügyekben is van önálló eljárás indítási és döntési joga* (pl. kiskorú házasságkötése, illetve szülői ház elhagyása).

Álláspontja szerint a két törvényi szabályozás, az Mvt. és a Gyvt. összhangban áll egymással, együttes alkalmazásuk nem okoz gyakorlati problémát. Mindezt az is alátámasztja, hogy az országos tisztifőorvos tájékoztatása szerint az Országos Tisztifőorvosi Hivatalhoz (OTH) a fenti tárgyban panasz, bejelentés nem érkezett.

Az államtitkár *nem vitatta ugyanakkor azon felvetést*, hogy az Mvt. 9. § (1) és (3) bekezdésében szereplő „magzat apja” kifejezés nincsen teljesen összhangban a Vhr. 4. számú melléklet 5. pontja szerinti „férj (élettárs)” fogalommal.

A két fogalom valóban nem fedi szükségszerűen egymást, ezért egyetértett a vonatkozó jogszabályi rendelkezések módosításának szükségességével.

Az államtitkár válaszában a 2. kérdés kapcsán hivatkozott az Eütv. 16. § (5) bekezdésére, amely alapján az egészségügyi ellátással kapcsolatos döntésekben a korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a cselekvőképességében az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása tekintetében részlegesen korlátozott beteg véleményét a szakmailag lehetséges mértékig figyelembe kell venni. A válaszban foglaltak alapján mindez összhangban áll a Ptk. és az Egyezmény által előírtakkal is.

Az Egyezmény szerint a részes államoknak biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermek az őt érintő ügyekben szabadon kinyilváníthassa álláspontját, és véleményét, valamint azt, figyelemmel korára és érettségi fokára, tekintetbe is vegyék. Az államtitkár álláspontja szerint *a törvényes képviselő részéről a jognyilatkozat megadásakor csupán tudomásulvétel történhet*, figyelembe véve azt a tényt, hogy a korlátozottan cselekvőképes kiskorú a magzatával és ezzel összefüggésben testével kizárólag saját maga jogosult rendelkezni. A Ptk. 2:12. § (4) bekezdése alapján ennek megfelelően a törvényes képviselőnek a kiskorút érintő jognyilatkozatok megtétele során *figyelembe kell vennie a korlátozottan cselekvőképes kiskorú véleményét*, ha ítélőképessége birtokában van, vagyis képes arra, hogy a jognyilatkozat lényegét, következményeit átlássa, véleményt formáljon, és véleményét kifejezésre juttassa.

Az Mvt. 8. § (1) és (2) bekezdése szerint *az állapotos nő terhesség-megszakítás iránti kérelmét a családvédelmi szolgálat munkatársa (a továbbiakban: munkatárs) előtt személyesen terjeszti elő, a terhességet megállapító szülész-nőgyógyász szakorvos által kiállított igazolás benyújtása mellett. Korlátozottan cselekvőképes személy nyilatkozatának érvényességéhez törvényes képviselőjének a terhesség-megszakítási kérelmet tudomásul vevő nyilatkozata szükséges*. Ez a szabály nem rendelkezik arról, hogy a tudomásulvétel a kérelmező nyilatkozatának benyújtása előtt vagy azt követően szükséges elem-e, hanem azt írja elő, hogy a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú kérelmének érvényességéhez szükséges a törvényes képviselő nyilatkozata.

A Ptk. a korlátozottan cselekvőképes kiskorú jognyilatkozatának érvényességére vonatkozó általános szabálya sem határozza meg a hozzájárulás időpontját, de a törvényes képviselő nélküli jognyilatkozatot főszabályként érvénytelennek tekinti mindaddig, amíg a törvényes képviselő nyilatkozata hiányzik. Mindezek okán *a beavatkozás elvégzésének érvényességi kelléke* a korlátozottan cselekvőképes kiskorú törvényes képviselőjének jognyilatkozata.

A Vhr. 10. §-a szerint: *„Amennyiben a kérelmező a terhesség megszakítása iránti kérelmét az Mvt. 9. § (1)-(2) bekezdéseiben foglalt tájékoztatást követően is fenntartja, a munkatárs a rendelkezésre álló adatok és iratok alapján kitölti a rendelet 4. számú mellékletét képező, „A” jelű nyomtatvány „1. kérőlap” részét, valamint a „B” jelű „statisztikai adatszolgáltató lap” 1-12. pontját. Amennyiben a kérelmező korlátozottan cselekvőképes kiskorú, valamint a cselekvőképességében az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása tekintetében részlegesen korlátozott, a kérőlap kitöltésének nem feltétele, hogy törvényes képviselője és a kérelmező egyidejűleg legyen jelen a Családvédelmi Szolgálatnál.*

A törvényes képviselő a kérőlapot a kérelmező felvilágosítását követően is aláírhatja, illetve akadályoztatása esetén tudomásul vevő nyilatkozatát teljes bizonyító erejű magánokirat formájában is eljuttathatja. A kitöltött és a kérelmező, illetőleg a munkatárs által aláírt kérőlap másolati példányát a munkatárs a kérelem előterjesztését követő munkanapon megküldi a terhesség-megszakítás elvégzésére a kérelmező által választott intézménynek. A kérőlap eredeti példányát átadja a kérelmező részére. A kérőlap kiállításáról, illetve a tanácsadás megtörténtéről a munkatárs nyilvántartást vezet.”

A Vhr. 4. számú mellékletének „A” nyomtatványa tartalmazza az ún. „Kérőlapot” (Kérőlap a terhesség megszakításához). A Kérőlap az alábbiakat írja elő a törvényes képviselő tudomásul vevő nyilatkozata meglétének igazolására: *„Korlátozottan cselekvőképes kiskorú, valamint a cselekvőképességében az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása tekintetében részlegesen korlátozott személy esetén a törvényes képviselő jóváhagyó aláírása [szükséges], illetve a Családvédelmi Szolgálat munkatársának aláírása, amellyel igazolja, hogy a törvény 8. § (3) bekezdése szerinti nyilatkozatot a törvényes képviselő megtette.”* A fentiek alapján, valamint a Családvédelmi Szolgálat gyakorlata szerint a védőnők tájékoztatást adnak arról, hogy a kérelmezéshez, a Kérőlap kitöltéséhez és továbbításához *szükséges a törvényes képviselő aláírása is.* Tájékoztatást adnak a védőnők továbbá arról, hogy amennyiben a törvényes képviselő nem tudna eljönni, akkor *teljes bizonyító erejű magánokiratban rögzítse tudomásul vevő nyilatkozatát,* és ezt küldje be a korlátozottan cselekvőképes kiskorúval az írásbeli kérelmezéshez. A Családvédelmi Szolgálat védőnöje csak ennek megléte esetén tudja a Kérőlapot kiállítani, aláírni és az egészségügyi szolgáltató felé továbbítani, illetve a kérelmezőnek átadni. Az államtitkár tájékoztatásul közölte, hogy ebben a tárgyban az Országos Tisztifőorvosi Hivatalhoz eddig nem érkezett ezzel kapcsolatban panasz.

A 3. kérdéssel összefüggésben az államtitkár arról tájékoztatott, hogy terhesség-megszakítás esetében – az Mvt. által meghatározott határidőre tekintettel, valamint a beavatkozással járó testi és lelki szempontokat is figyelembe véve – *a törvényes képviselő valóban nem késlekedhet nyilatkozata megadásával.* Az államtitkár utalt ennek kapcsán arra, hogy a Ptk. 1:5. §-a alapvető szinten is rögzíti, hogy a törvényes képviselő által gyakorolható beleegyezés vagy jóváhagyás jogával tilos visszaélni. A Ptk. alapján, ha a joggal való visszaélés jogszabály által megkívánt nyilatkozat megtagadásában áll és ez a magatartás különös méltánylást érdemlő magánérdeket sért, a bíróság a nyilatkozatot ítéletével pótolhatja, feltéve, hogy az érdeksérelem másképpen nem hárátható el. Terhesség-megszakítás esetében azonban *a rendelkezésre álló idő rövidségére tekintettel elsősorban az egyetértésre, meggyezésre kell törekedni.* Rámutatott, hogy amennyiben a korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a törvényes képviselő véleménye eltér a terhesség-megszakítás kérdésében, akkor a Családvédelmi Szolgálat védőnöje a gyámhatósághoz irányítja őket. A gyámhatóság a Ptk. 6:20. §-a alapján *eseti gyámot rendel ki* a törvényes képviselő ellátására akkor, ha a korlátozottan cselekvőképes kiskorú ezt a törvényes képviselőjével, jellemzően szülőjével fennálló érdekellentét miatt kéri. Az eseti gyám kirendelésére irányuló eljárás lefolytatása soron kívül történik.

A 4. kérdés kapcsán az államtitkár tájékoztatása szerint a terhesség-megszakítási eljárások a *gyermekvédelmi szakellátásban* elhelyezett kiskorú várandós anyák esetében is egységes gyakorlat szerint folynak. A várandós kiskorú a Családvédelmi Szolgálat előtt két alkalommal jelenik meg, az első alkalommal a kiskorú a várandósságával és annak következményeivel kapcsolatos, teljes körű felvilágosítást kap. Ezen a megbeszélésen *a gyermekvédelmi gyám jelenléte nem feltétlenül szükséges,* azonban jellemzően ő vagy a gondozási hely képviselője elkísérik a gyermeket. A Családvédelmi Szolgálatnál második alkalommal a korlátozottan cselekvőképes kiskorú maga kérelmezi a terhesség-megszakítást. Nyilatkozatának érvényességéhez a Vhr. 4. számú mellékletét képező Kérőlapon szükséges a törvényes képviselő jóváhagyó aláírása.

Rámutatott, hogy *a jogszabályok nem követelik meg a második meghallgatás során a gyermekvédelmi gyám és a kiskorú együttes jelenlétét.* A törvényes képviselő a nyilatkozatát a második megbeszélést követően, de még az invazív beavatkozás előtt is megadhatja. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy *a második meghallgatáson a gyermekvédelmi gyám és gyámoltja együttesen vannak jelen.* Az eljárás menetében a gyermekvédelmi gyámnak a műtét napján az egészségügyi intézményben ismételten jognyilatkozatot kell tennie a beavatkozás elvégzéséhez. A gyakorlati tapasztalatok alapján elmondható, hogy a Családvédelmi Szolgálatok és az egészségügyi intézmények *minden esetben kéri a gyermekvédelmi gyám jognyilatkozatát a terhesség-megszakítási eljárás során.* A gyermekvédelmi gyám nyilatkozata tehát feltétele a műtėti beavatkozásnak. Az eljárás nem változik abban az esetben, ha a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú személy gyermekotthonban nevelkedik. A fentiek tükrében az államtitkár álláspontja szerint *a gyermekvédelmi gyám nyilatkozatát előzetes, tudomásul vevő nyilatkozatként kell értelmezni,* amely érvényességi feltétele a terhesség-megszakításnak.

Utalt a válaszban arra is, hogy a döntés a várandós kiskorúé, amelyet *a gyermekvédelmi gyám nem akadályozhat meg, illetve azt nem befolyásolhatja*. A Gyvt. 11. § (2) bekezdése kimondja, hogy a gyermekvédelmi gyám a gyermek érdekeit hivatott képviselni, kötelezettségét képezi a gyermek véleményének megismerése és köteles a gyermek jogainak gyakorlását elősegíteni. A gyakorlati tapasztalatok alapján előfordul olyan eset, amikor a gyermekvédelmi gyám lelkiismereti okból tagadja meg a terhesség-megszakításhoz történő hozzájárulását. A hozzájárulás megadása ebben az esetben *a gyámhatóság által soron kívül kirendelt eseti gyám közreműködésével* történik.

Az 5. és a 6. kérdés nyomán az államtitkár válaszában mindenekelőtt hivatkozott az Eütv. 16. § (1) bekezdésében foglaltakra, amelyek értelmében a cselekvőképes beteg – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – közokiratban, teljes bizonyító erejű magánokiratban vagy írásképtelensége esetén két tanú együttes jelenlétében megtett nyilatkozattal megnevezheti azt a cselekvőképes személyt, aki jogosult helyette a beleegyezés, illetve a visszautasítás jogát gyakorolni, illetve, akit a 13. § alapján tájékoztatni kell, illetve az e meghatározott személy megjelölésével vagy anélkül a törvényben felsorolt személyek közül bárkit kizárhat a beleegyezés és a visszautasítás jogának helyette történő gyakorlásából, illetve a 13. § szerinti tájékoztatásból. Az Eütv. 16. § (6) bekezdése szerint a fenti rendelkezést a *16. életévét betöltött kiskorú személy* esetén is alkalmazni kell. Az államtitkár szakmai álláspontja szerint a 16. életévét betöltött kiskorú a helyettes döntéshozó személy megjelölése és kizárása során nem arról tesz nyilatkozatot, hogy törvényes képviselője ne gyakorolhassa a tisztségéből eredő jogait és kötelezettségeit, csupán arról, hogy *a törvényes képviselője vagy más nagykorú személy helyette gyakorolja, vagy ne gyakorolja a döntés jogát*. Az államtitkár hangsúlyozta, hogy a 16. életévét betöltött kiskorú önrendelkezési jogából fakad ez a lehetőség. Éppen ezért a fenti nyilatkozat megtételével a 16. életévét betöltött kiskorú a törvényes képviselőtől *a beavatkozás jóváhagyására vonatkozó jogát nem vonhatja el*.

A válaszlevél emellett kitért arra is, hogy az Eütv. 16. § (6) bekezdésének beiktatására 2002. január 1-jei hatálybalépéssel elsősorban a 36/2000. (X. 27.) AB határozatban foglaltak nyomán került sor. A rendelkezés célja ennek megfelelően a cselekvőképtelen és a korlátozottan cselekvőképes betegek önrendelkezési joga törvényi szabályozásának differenciálása. A Ptk. 2:54. §-a szerint a személyiségi jogai védelme érdekében a korlátozottan cselekvőképes kiskorú személy személyesen is felléphet. Az Alkotmánybíróság ebben a határozatban arra mutatott rá elvi érveléssel, hogy az a törvényhozói cél, hogy a gyógykezelés során az önálló jognyilatkozatok megtétele megfelelő belátási képességen alapuljon, nem szükségképpen feltételezi azt, hogy a korlátozottan cselekvőképes személyek tekintetében e cél megvalósítása csak a beleegyezés és a visszautasítás jogának teljes korlátozásával legyen lehetséges. Az életkornak is fontos szerepe van abban, hogy a törvény ne korlátozza általános érvennyel a személyes fellépést azokban az esetekben, amikor a személyiségi jogok gyakorlásának alkotmányos korlátai azt nem indokolják. A helyettes döntéshozó megválasztásának joga tehát a 16. életévét betöltött személy önrendelkezési jogából fakad, és nem vonja el a törvényes képviselő nyilatkozattételhez való jogát.

Az államtitkár szerint az Eütv. 16. § (6) bekezdése szerinti szabály elsősorban *a korlátozottan cselekvőképes személy életkorára, a teljes cselekvőképességhez közeledő életszakaszra hivatkozással tette lehetővé a helyettes döntéshozó megnevezését*. A cselekvőképességnek a belátási képesség csökkenése miatti bírói korlátozása esetén mérlegelendő szempont, hogy az érintett mennyire van tisztában a helyettes beleegyezést, jóváhagyást gyakorló személy kijelölésének következményeivel, így erre is tekintettel a szabályozás ezt egyelőre nem tartalmazza. A válaszban az államtitkár jelezte ugyanakkor, hogy a kezdeményezéssel egyetértve indokoltnak tartja, hogy ezt a szabályozást a szaktárca megvizsgálja mind szakmai, mind pedig jogi szempontból is.

Az államtitkár kitért arra is, hogy az Mvt. 9. § (1) és (3) bekezdése a *magzat apját* jogosítja fel arra, hogy a tájékoztatás során történő jelenlétével, illetve a kérelem aláírásával felelősen részt vehessen a terhesség megszakításáról szóló döntés meghozatalában. Az apát említi a törvény indokolása is. A Vhr. rendelkezésében szereplő *férj, élettárs fogalom* – mivel a Vhr. 23 évvel ezelőtt került megalkotásra – szintén vélhetően a gyermek apjára kíván utalni. Az Mvt. és a Vhr. fogalmai azonban valóban tartalmilag nem feltétlenül azonosak, így indokolt a soron következő rendeletmódosítás alkalmával ezt rendezni, és azonos fogalmakkal élni a két jogszabályban.

Végül az államtitkár tájékoztató, hogy a Családvédelmi Szolgálat védőnői a vizsgált területen együttműködnek a magzat védelme és a várandós anya védelme érdekében az érintett társszakmákkal. Utalt továbbá arra, hogy az OTH az „Elvi állásfoglalás a kistérségi, kerületi népegészségügyi intézetek által működtetett Családvédelmi Szolgálatok feladatainak egységes ellátásához” című szakmai anyagában előírta az érintett társszakmákkal közös, éves értekezletek szervezését: „A megyei/fővárosi vezető védőnő évente megyei munkaértekezlet keretében értékeli, elemzi a Családvédelmi Szolgálat helyzetét és tevékenységét. Fontos, hogy az értekezletre meghívást kapjanak a családtervezésben, a magzatvédelemben, a családvédelemben közreműködő társszakmák vezetői, képviselői, hogy közösen történhessen meg az értékelés, a problémák megoldása, az elkövetkező év feladatainak meghatározása és az ahhoz szükséges együttműködés megbeszélése az eredményesebb munka érdekében.” Az államtitkár szerint a gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett kiskorú várandós anyák esetében is azt mutatja a gyakorlat, hogy a szabályozás adta kereteken belül a Családvédelmi Szolgálat, az egészségügyi szolgáltató intézmény és a gyámhivatal munkatársai között hatékony az együttműködés a terhesség-megszakítási eljárás során.

Az államtitkár válaszában összefoglalóan megállapította, hogy álláspontja szerint is szükséges a vonatkozó jogszabályok – az Mvt. és a Vhr. – fogalomhasználatának egységesítése, valamint a gyakorlattal való harmonizálása. Jelezte emellett azt is, hogy az egységes elvek alapján történő eljárás megkönnyítése céljából célszerűnek tartja továbbá az eljárásra vonatkozó szakmai protokoll, illetve módszertani útmutató kidolgozását a szakemberek számára. A válaszban foglaltak szerint mindezt a lefolytatott tárgybeli ombudsmani vizsgálat megállapításairól kapott tájékoztatás kézhezvételét követően, az abban foglaltak figyelembevételével fogja majd kezdeményezni.

A vizsgálat megállapításai

I. A hatáskör tekintetében

A feladat- és hatáskörömet, valamint ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságaimat az Ajbt. határozza meg. Az Ajbt. 18. § (1) bekezdése szerint az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint hatóság (ideértve a közszolgáltatást végző szervet is) tevékenysége vagy mulasztása a beadványt tevő személy alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár (a továbbiakban együtt: visszásság), feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket – ide nem értve a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát – már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

Az Ajbt. 18. § (1) bekezdés l) pontja és a 18. § (2) bekezdésének e) pontja alapján az alapvető jogok biztosá által vizsgálható hatóságnak, ezen belül közszolgáltatást végző szervezet minősül – függetlenül attól, hogy milyen szervezeti formában működik – a jogszabályban közszolgáltatásként megjelölt tevékenységet végző szervezet. Az egészségügyi ellátórendszer fejlesztéséről szóló 2006. évi CXXXII. törvény 1. § (2) bekezdés b) pontja szerint egészségügyi közszolgáltatásnak minősül a részben vagy egészben a központi költségvetés és az Egészségbiztosítási Alap terhére finanszírozott egészségügyi szolgáltatás. A fentiek alapján a közszolgáltatást végző szervek köré tartoznak az egészségügyi intézmények, amelyekre a biztos vizsgálati jogosultsága egyértelműen kiterjed. Az Ajbt. hatásköri szabályai értelmében ugyancsak az ombudsman által vizsgálható közszolgáltatónak minősülnek az állami, illetve nem állami családvédelmi szolgálatok is. Az Mvt. 2. § (2) bekezdése alapján ugyanis az állami családvédelmi szolgálat vagy az egészségügyi államigazgatási szerv által engedélyezett családvédelmi szolgálat végzi a tanácsadást, válsághelyzet esetén segítséget ad annak feloldásában, szervezi az oktatási intézményeken kívül a családtervezéssel kapcsolatos ismeretek terjesztését.

A vizsgálatom tárgyával összefüggésben szükségesnek tartom azt is kiemelni, hogy az ombudsman számára egy adott jogi szabályozás alapjogi aspektusú vizsgálatára, valamint a jogszabályok hiányosságaival, tartalmi hibáival összefüggő intézkedések megfogalmazására a törvény lehetőséget teremt. A preventív alapjogvédelemre is hangsúlyt helyező ombudsmani gyakorlat alapján a biztos mandátuma keretei között marad akkor, amikor az alapjogi aspektusú vizsgálatához nélkülözhetetlen módon, hivatalbóli eljárás keretében, a konkrét alapjogsérelem és ezen alapuló panaszok megelőzése érdekében áttekinti a releváns jogi szabályozást, feltérképezi és jelzi a jogalkotásért felelős szervek irányába a felmerülő aggályokat.

II. Az alapvető jogok és elvek tekintetében

Az alapvető jogok biztosa egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggésrendszer feltárása során *autonóm, objektív módon*, kizárólag *alapjogi érvek* felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget az Alaptörvényben kapott mandátumának. Álláspontom szerint ombudsmanként akkor járok el helyesen, ha következetesen, zsinórmértékként támaszkodom az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint az egyes alapjogi tesztekre.

Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni”. Ugyanakkor a testület a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatának indokolása során azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény negyedik módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően.

A testület ennek kapcsán elvi élel mondta ki azt, hogy „*az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.*”

Ha összevetjük az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében, az Alaptörvény II. cikk (1) bekezdésében, az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdésében foglaltakat a korábbi Alkotmány 2. § (1) bekezdésének, 54. § (1) bekezdésének, valamint 67. § (1) bekezdésének a szövegével, akkor az állapítható meg, hogy a jelen vizsgálat tárgyát képező jogállamiság elve és a jogbiztonság követelménye, az emberi méltósághoz való jog, valamint a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga tekintetében nem hoz olyan érdemi változást az Alaptörvény szövege, mely a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat elvetését, tartalmi átértékelését alátámasztaná. Így elvi megállapításaim megfogalmazása, az alapjogok és az alkotmányos elvek értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybírósági döntés megszületéséig – irányadónak tekintem az Alkotmánybíróság által mind az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően, mind pedig az azt követően meghozott határozatai indoklásában kifejtett megállapításokat, következtetéseket.

1. Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése alapján Magyarország független, *demokratikus jogállam*. Az Alkotmánybíróság korábbi töretlen gyakorlata alapján ennek a jogállami minőségnek nélkülözhetetlen eleme a *jogbiztonság*. Az Alkotmánybíróság által gyakran hivatkozott tétel, hogy a jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – köteletségévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve *kiszámíthatóak, előreláthatóak* legyenek a norma címzettjei számára. Az Alkotmánybíróság döntéseiben felhívta a figyelmet, hogy a jogállamiságnak számos összetevője van, a jogállamiság elvéből folyó egyik legfontosabb alapkövetelmény ugyanakkor éppen a közhatalom, a *közigazgatás törvény alá rendeltsége*: a közhatalommal rendelkező szervek a jog által megállapított működési rendben, a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott korlátok között fejtik ki tevékenységüket.

Demokratikus jogállamban ahhoz, hogy a természetes és jogi személyek életviszonyaikat, működésüket, magatartásukat a jog által előírtakhoz tudják igazítani, az elvárt kötelezettségeiknek eleget tudjanak tenni, szükség van a joganyag és a jogi eljárások stabilitására, a változásokra való felkészüléshez megfelelő idő biztosítására, az egyértelműsége, a követhetősége és az érthetősége. A jogbiztonság azonban nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is.

2. Az Alaptörvény II. cikke alapján *az emberi méltóság sérthetetlen*, minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. A korábban irányadó és az Alaptörvény hatályba lépését követően is hivatkozási pontot jelentő alkotmánybírói gyakorlat az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatosan arra hívja fel a figyelmet, hogy *a méltóság az emberi élettel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő*. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit. A méltósághoz való jognak részét képezi az is, hogy minden embert másokkal egyenlő méltóságú személyként kell kezelni, vagyis az egyes emberek és embercsoportok között tilos indokolatlan, ésszerűtlen különbséget tenni.

Az Alkotmánybírói gyakorlat az ember életét és méltóságát egységben szemlélte, ami azt jelenti, nem választhatók külön az ember társadalmi és biológiai dimenziójához fűzhető jogok. Az emberi méltósághoz fűződő jog az alkotmánybírói gyakorlatában nem a személy szubjektumától függő méltóságérzethez kapcsolódott, hanem azt jelentette, hogy a jog az életet az emberi minőséggel együtt ismeri el, és kapcsol ahhoz elidegeníthetetlen jogokat. *Az Alkotmánybírói gyakorlat szerint az emberi méltósághoz való jog a természetes személyek autonómiáját jelenti, az önrendelkezési joguknak egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja van, amelynél fogva az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá*. A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs érinthetetlen lényegük.

Az Alkotmánybírói gyakorlat már az egyik első, 1990-ben hozott döntésében kimondta, hogy az emberi méltósághoz való jog általános személyiségi jog, amelynek egyes fontos eleme az önrendelkezés szabadsága, az *önrendelkezéshez való jog*. Ugyanebben a határozatban hívta fel a figyelmet arra az Alkotmánybírói gyakorlat, hogy az önrendelkezési jog – mint az összes különös személyiségi jog – az egyén autonómiáját, az egyéni döntés szabadságát védi.

Ugyanebben a határozatban hívta fel a figyelmet arra az Alkotmánybírói gyakorlat, hogy az önrendelkezési jog – mint az összes különös személyiségi jog – az egyén autonómiáját, az egyéni döntés szabadságát védi. Az Alkotmánybírói gyakorlat 2000-ben foglalkozott először az *egészségügyi önrendelkezési jog* kérdéskörével, a betegek jogainak tartalmával, a beteg önrendelkezési jogát pedig különös személyiségi jogként vezetett le az Alkotmány szövegéből. Az Alaptörvény külön nem nevesíti a betegek jogait, de ezek a speciális jogosítványok – álláspontom szerint továbbra is – levezethetők az emberi méltósághoz való jogból, és az önrendelkezési jogból. A betegek jogainak fokozott állami védelmi kötelezettségekből adódó egyes alanyi jogokat törvényi szinten rögzítették: az Eütv. betegjogi katalógusa nevesíti a beteg emberi méltósághoz való jogát, tájékoztatásához való jogát, önrendelkezési jogát, és a gyógyintézet elhagyásának jogát. A betegjogi jogvédelmi rendszer központjában az *egészségügyi önrendelkezési jog biztosítása*, valamint az „informed consent”, azaz a tájékozott beleegyezés elve áll, ennek megfelelően széles körű védelemben részesül a szabad, tájékozott és felelősségteljes döntésre képes ember saját teste és sorsa feletti rendelkezési joga. Az Alkotmánybírói gyakorlat 36/2000. (X. 27.) AB határozatában kifejtett álláspontja szerint az egészségügyi ellátás során szükséges beavatkozásokba való beleegyezés, illetve annak visszautasítása a személyiségi jogok gyakorlásától elválaszthatatlan.

A testület a 24/2014. (VII. 22.) AB határozatban megerősítette, hogy mind az Alaptörvény, mind az Alkotmány széleskörű védelemben részesíti, részesítette a szabad, tájékozott és felelősségteljes döntésre képes ember rendelkezési jogát. Rámutatott, hogy a cselekvőképesség meghatározásának kiindulópontja a *cselekvési autonómia*, amelyen keresztül az önrendelkezési jog kifejezésre jut. A határozat szerint a cselekvési autonómia a *befolyásolástól mentes döntési jogot jelenti*.

Az Alkotmánybírói gyakorlat az Abh. indoklásában megállapította, hogy noha az Mvt. nem rendelkezik kifejezetten a magzat jogalanyiságáról, a terhesség-megszakítás e törvényben foglalt szabályozásával az Országgyűlés implicite azt juttatta kifejezésre, hogy a magzat jogilag nem ember. Az Alkotmánybírói gyakorlat már az első abortuszhatározatában, a 64/1991. (XII. 17.) AB határozatban részletesen kimutatta, hogy a *művi terhesség-megszakítás bármely szabályozása magában foglalja a magzat jogalanyiságáról, és ebből folyóan a magzat élethez való alanyi jogáról való döntést*.

Az Alkotmánybíróság szerint minden olyan szabályozásnak, amely a terhesség megszakítását az olyan eseteken túl is megengedi, amelyekre nézve a jog eltűri az emberi életek közötti választást, szükségképpen azon kell alapulnia, hogy a magzat jogilag nem ember, nem jogalany. Az Abh. indokolásában a testület kiemelte, hogy nem változtatta meg tehát az Mvt. a megelőzően hatályban volt jogszabályok által is képviselt állapotot; a magzat továbbra sem jogalany. Életét és méltóságát nem illeti meg ezért az az abszolút védelem, ami a már megszületett embert megilleti. Az Alkotmánybíróság e határozatában ugyanakkor hangsúlyozta azt is, hogy a magzat jogalanyiségének el nem ismerése azonban nem jelenti azt, hogy a magzati élet nem élvez alkotmányos védelmet. Ebben az esetben is megilleti a magzatot az a nem abszolút jellegű védelem, amelyet az élethez való jogból következően az állam a megfogant, keletkezőben lévő emberi életnek is nyújtani köteles. Az Alkotmánybíróság mindkét határozatban rámutatott, hogy az Alkotmánnyal összhangban nemcsak lehetséges, de mellőzhetetlen is a magzati élet védelmére vonatkozó állami köteletség, valamint az Alkotmányban meghatározott és védett más értékek meghatározása és mérlegelése az anya önrendelkezési jogával és egyéb alapjogaival szemben.

Az Alkotmánybíróság szerint *az élethez való jogból folyó objektív intézményvédelmi köteleiséget* az állam összhangban gyakorolja azokkal a hasonlóan objektív köteleiségekkel, amelyek az egészséghez való jogból, az egészséges környezethez való jogból, az anyát a gyermek születése előtt és után az Alkotmány alapján megillető védelemből és támogatásból hárulnak rá. Az életvédelmet szolgáló alanyi jogok, állami köteleességek, valamint államcélok rendszerének közös gyökere az élethez való jog. Az említett alapjogokból folyó állami intézményvédelmi köteleességek mindig túlmutatnak az alanyi jogosultak jogain. Az Alkotmány egyes esetekben nevesíti az intézményvédelmi köteleességeket, másutt nem, előfordul az is, hogy éppen az alanyi jogi oldal marad háttérben; a megfogalmazás és a hangsúlybeli különbségek nem változtatnak azon, hogy az alapjogok egyaránt tartalmazzák a szubjektív jogokat és az objektív, ennél szélesebb állami köteleességeket is.

Az, hogy az Alkotmány olyan jogokat is nevesít, amelyek közvetetten szolgálják az alanyi jogon túlnyúló, individuumokhoz nem szükségképpen kötött életvédelmet, vagyis az emberi élet és életfeltételek védelmét általában, megerősíti azt az egyébként minden alapjognál fennálló helyzetet, hogy az élethez való alanyi joggal közvetlenül összekapcsolódó, annak tényleges előfeltételét képező magzati élet védelmére az államnak a védelmi köteleessége külön nevesítés nélkül kiterjed. *Az élethez való jognak az alanyi és az intézményvédelmi oldala közötti kapcsolat éppen a terhesség-megszakítás vonatkozásában a legközvetlenebb:* itt ugyanis biológiailag és etikailag mindig egyedi életről van szó. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a terhes nő személyiségi jogainak, különösen önrendelkezési jogának az élethez való joggal és a magzat élete védelmének abból folyó állami köteleiségeivel szemben *csak kivételesen, az anya jogainak súlyos veszélyeztetése által előidézett konfliktus esetén lehet elsőbbséget adni.* Ha a törvény tág teret enged e jogok érvényesülésének a súlyos válsághelyzet szabályozásával, akkor a magzati életet is határozott és hatékony rendelkezésekkel kell védeni ahhoz, hogy az alkotmányos egyensúly helyreálljon.

Az Alkotmánybíróság szerint a terhes nő „*súlyos válsághelyzete*” az abortusz szabályozásában több ország jogrendjében is használatos ismérv, jelentése és funkciója azonban más-más lehet. Általában megállapítható, hogy a súlyos válsághelyzet voltaképpen az *arányosság kritériumának az abortusz sajátos tényállására alkalmazott konkretizálása.* Amennyiben valamely jog a magzati élet védelmére fennálló állami köteleiségből vagy kivételesen a magzat élethez való saját jogából indul ki, amelyet azonban az anya önrendelkezési joga korlátozhat, akkor a magzat életvédelmének korlátozását az anya joga által az teszi arányossá, hogy a terhesség kihordása, vagyis a magzat védelmének érvényesítése olyan megterhelést jelentene a nő számára, amely lényegesen nagyobb annál, mint ami normális esetben a terhességgel együtt jár. A lényeg azonban változatlan: a terhes nő állapotáról van szó, az ő jogának érvényesülését igazolja a „súlyos válsághelyzet” a magzat „jogával” vagy alkotmányosan védett jogi helyzetével való konfliktusban.

Az Alkotmánybíróság határozata szerint alkotmányos megoldásnak tekinthető a terhességét megszakítani akaró nőt kötelező tanácsadással és válságmegoldó együttműködéssel segítő, valamint a gyermekvállaláshoz kedvező feltételeket biztosító rendszer kialakítása és

törvényi bevezetése, másrészt a szankciórendszer átalakítása, amellyel az állam eleget tesz életvédelmi alkotmányos kötelességének.

Ezzel összefüggésben a testület felhívta a figyelmet arra, hogy akkor várható az, hogy a nő bizalommal forduljon a tanácsadó szolgálathoz, ha nem törvényi tényállások teljesítésére kell koncentrálnia, hanem lelkiismereti és élethelyzeti konfliktusa megoldásához várhat segítséget. A semleges információ ehhez nem elég. Az államnak alkotmányos kötelessége, hogy az anya előtt a gyermek megtartásának és felnevelésének perspektíváit megnyissa. Az erre a célra irányuló, kötelező tanácsadás mindezek értelmében alkalmas arra, hogy annak révén az állam az ellenőrizetlen indikáció elismerése mellett is eleget tegyen életvédelmi kötelességének. Az Alkotmánybíróság szerint e tanácsadás nem korlátozódhat egyszeri alkalomra, készen kell állnia arra, hogy a válsághelyzetben hozzá forduló anyát a terhesség egész tartama alatt támogassa, s a szülést követően is segítse. A tanácsadó szolgálatnak ugyancsak fel kell kínálnia segítségét az abortuszon átesett nő számára is.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az ilyen *tanácsadás* elvileg nem korlátozza aránytalanul az anya magánszféráját. A tanácsadásnak segítenie kell abban, hogy a leendő anya felelősségét átérezve, tudatosan döntsön magzata megszületéséről vagy terhessége megszakításáról. A tanácsadáson való kötelező részvétel a nő lelkiismereti szabadságát nem sérti aránytalanul, nem hozza meghasonlásba önmagával, különös tekintettel arra is, hogy a részvételen túl további együttműködési kötelessége nincsen. Az eredmény tekintetében a tanácsadásnak tehát az egyértelmű magzatvédelmi irányultság mellett is nyitottnak kell maradnia, tiszteletben tartva a nő említett jogait. Ezért a rendszer alkotmányosságához alapvető követelmény a megfelelő szakmai felkészültséggel rendelkező, a válságmegoldásra alkalmassá tett, szélsőséges irányultságoktól mentes tanácsadó szervek felállítása és azok állami engedélyezése, valamint folyamatos ellenőrzése. Az Abh. indokolása rögzíti továbbá azt is, hogy a tanácsadás – amely az állapotos nőnek a felelős döntés meghozásához ad segítséget úgy, hogy konfliktusának megoldásában támaszt nyújt – nyomást semmiképpen sem gyakorolhat, gondoskodni kell arról is, hogy a nőt megvédje a környezete részéről kifejtett ellenkező irányú nyomástól is. Az ilyen befolyásolás ugyanis a tanácsadás nyújtotta segítséget lerombolja, az állam magzatvédelmi eszközét – a jogi szabályozás alkotmányosságának feltételét – hatástalanítja.

Rá kell mutatnom arra, hogy az Alaptörvény II. cikkének azon új eleme, amely szerint „*a magzati életet a fogantatásától kezdve védelem illeti meg*”, a korábbi alkotmányos normarendszerhez képest nem vet fel koncepcionális változást vagy újdonságot. Az Alaptörvény 2012. január 1-i hatályba lépése óta a magzatot megillető, a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat által kibontott objektív intézményvédelmi (életvédelmi) kötelezettség immár szövegszerűen is az alkotmány részévé vált, de a törvényhozó továbbra is relatív mozgásteret és szabadságot élvez abban, hogy – az anya alapjogainak védelmével egyensúlyt találva – az előírt alkotmányos kötelezettségének hogyan, milyen eszközökkel és módon tesz eleget. *Ezen egyensúly megtalálása pedig a törvényhozó feladata.* A szabályozás csak szélsőséges esetben vet fel alkotmányossági kérdést: egyrészt akkor, ha a szabályozás az állapotos nő önrendelkezési szabadságát szükségtelenül vagy aránytalanul korlátozza, másrészt pedig abban az esetben, ha az Alaptörvényből következő minimális védelmet sem biztosítja a magzat számára. Mivel az Alaptörvény II. cikke kodifikálta az alkotmánybírósági gyakorlatban megjelenő életvédelmi kötelezettséget, az Alkotmánybíróság korábbi döntéseit, így pedig az abortuszhatározatok megállapításait továbbra is iránymutatónak tekintem a kérdéskör megítélése szempontjából. A törvényalkotó a válságindikációs ok tartalma kapcsán álláspontot szerint egy kompromisszumos egyensúlyi helyzet felállítására törekedett a várandós nő alapjogainak védelme és az állam objektív magzatvédelmi kötelezettsége között.

3. *A gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogát az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdése rögzíti.* A gyermeket főszabályként minden olyan alapvető jog megillet, mint bármely más embert, de ahhoz, hogy a jogok teljességével képes legyen élni, biztosítani kell számára az életkorának megfelelő minden feltételt a felnőtté váláshoz. Erre tekintettel kifejezetten a gyermekek jogaként rögzíti a törvény a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemre és gondoskodásra való jogot.

E védelemre és gondoskodásra a gyermek mindenkiel szemben igényt tarthat. Ennek megfelelően a gyermek szülei, családja, az állam és a társadalom valamennyi tagja is köteles a gyermek jogait tiszteletben tartani, és a társadalom fennmaradásának zálogaként biztosítani számára a megfelelő fejlődéséhez szükséges feltételeket. A gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga az állam kötelességét alapozza meg a gyermek személyiségfejlődése intézményes védelmére. A gyermek, mint az alapjogok alanya oldalán az életkorból adódó hátrányokat az állam oldaláról az az intézményvédelmi kötelezettség egyenlíti ki, hogy az államnak aktívan kell cselekednie a gyermekek alapvető jogainak előmozdítása, érvényesülése és védelme érdekében.

Az Alkotmánybíróság a 21/1996. (V. 17.) AB határozatában kimondta azt, hogy a gyermeknek az a joga, hogy az állam részéről a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemben és gondoskodásban részesüljön, az állam alkotmányos kötelességét alapozza meg a gyermek fejlődésének védelmére. Az államnak ez a kötelessége alkotmányos alapot nyújt arra, hogy a törvényhozó vagy a bíróság – elsősorban a nyilvánosság szférájában – a gyermek alapjog-gyakorlását korlátozza. Az államnak a gyermeket a fejlődésére káros hatásokon kívül *az olyan kockázatvállalásokról is meg kell óvnia, amelyekkel kapcsolatban életkoránál (az ettől függően feltételezett testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi érettségénél) fogva nem képes megismerni és értékelni sem a választható lehetőségeket, sem pedig választása következményeit saját személyiségére, illetve későbbi életére és társadalmi beilleszkedésére nézve.*

A testület kiemelte, hogy a nagykorúaknak a jog be nem avatkozása széles lehetőséget ad az általános személyiségi jogból folyó jog az önmeghatározásra és cselekvési szabadságra, az állam korlátozó gyámkodása csak a határesetekben alkotmányossági viták tárgya. *A gyermekek esetében ugyanakkor maga az Alkotmány és a nemzetközi egyezmények teszik állami kötelességgé a gyermek fejlődési útjának megóvását a veszélyektől és kockázatoktól, hogy felkészülhessen a felelős és tájékozott döntésekre, mihamint életkorával vélelmezett érettsége erre képessé teszi. Az államnak a gyermeket az olyan kockázatvállalásokról is meg kell óvnia, amelyekkel kapcsolatban életkoránál, az ettől függően feltételezett testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi érettségénél fogva nem képes megismerni, értékelni sem a választható lehetőségeket, sem pedig választása következményeit saját személyiségére, későbbi életére nézve.* A jog korlátozásához a gyermek védelme érdekében sem elég a testi, szellemi, erkölcsi fejlődés elvont veszélyeztetése. Azt kell bizonyítani, hogy valamely tevékenységet azért korlátoz vagy tilt a jog, mert az az érintett korosztályra konkrét veszélyekkel jár, *e konkrét veszély nagysága dönti el a korlátozás arányosságát is.*

Az Egyezmény preambuluma rögzíti, hogy a gyermeknek, figyelemmel fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondozásra van szüksége, nevezetesen megfelelő jogi védelemre, születése előtt és születése után egyaránt. Az Egyezmény 1991-től a magyar belső jog részévé vált, részes államaként Magyarország kötelezettséget vállalt a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények létesítésre, valamint ezen intézményekben a jogszabályoknak megfelelő szakmai létszám, szakértelem, biztonság, az egészséges környezetet biztosítására. Az Egyezmény 3. cikke továbbá alapelveként valamennyi, gyermekekkel kapcsolatba kerülő állami intézményt és hatóságot a gyermek legjobb érdekének megfelelő eljárásra, döntésre kötelez.

Lényeges a kérdéskör kapcsán kiemelni, hogy az Egyezmény 12. cikkében foglaltaknak megfelelően a részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni. E célból lehetőséget kell adni a gyermeknek, hogy bármely olyan bírói, közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák. Az Egyezmény 16. cikke alapján a gyermeket *nem szabad alávetni magánéletével, családjával, lakásával, levelezése kapcsán önkényes, törvénytelen beavatkozásnak, sem pedig becsülete, jó hírneve elleni jogtalan támadásnak.* Az ilyen beavatkozás, támadás ellen a gyermeket megilleti a törvény védelme. A Gyermekjogi Bizottság gyakorlata alapján *a magánélettel kapcsolatos kérdés a gyermek joga a bizalmas tanácsadásra jogi, egészségügyi kérdésekben, jog a tanácsadás tartalmának bizalmas kezeléséhez, a fogamzásgátlást, vagy az abortuszt is ideértve.*

III. Az ügy érdeme tekintetében

1. A korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú terhesség-megszakításának elvégzésére irányuló eljárásról és a nyilatkozattétel feltételeiről alapjogi megközelítésben

Mindenekelőtt szükségesnek tartom kiemelni, hogy a terhesség-megszakítás elvégzésére irányuló eljárásra és nyilatkozattételre vonatkozó szabályozásnak az általánosan megkövetelt jogbiztonsági standardok szintjén túlmenően *világosnak, következetesnek és határozottnak kell lennie*, hiszen egy rendkívül érzékeny kríziskérdésről van szó, különösen abban az esetben, ha az abortusz nem egészségügyi indikációjú, hanem azt a nő súlyos válsághelyzete indokolja. Álláspontom szerint az abortusz, illetve a magzat jogalanyiségének és így alapjogi védelmének kérdését érintő alapjogi vitán felül áll, hogy a jogértelmezési problémák, ellentmondások, következetlenségek miatti *késlekedés az alkotmánybírósági döntésekre figyelemmel kialakított, az indikációs modellt követő magyar szabályozás által meghatározott szűk határidők miatt nem engedhető meg*. Így minden olyan szabályozási vagy joggyakorlati elem, amely indokolatlan módon – az állami magzatvédelmi kötelezettség által megkövetelt feltételek adta indokolt garanciális szempontokon túl – hátráltatja, illetve akadályozza a beavatkozás elvégzését, komoly többletterhet jelent a súlyos válsághelyzetben lévő nők számára. Mindez pedig az általam vizsgált, eleve kiszolgáltatott helyzetű 18 éven aluli vagy más módon korlátozottan cselekvőképes érintett személyek esetében még fokozottabban igaz.¹

A terhesség-megszakítást megelőző eljárási rendnek – ideértve a nyilatkozatadás feltételeit – azt kell biztosítania, hogy *a várandós nő valamennyi körülmény és lehetőség (támogatási rendszer, örökbefogadási lehetőség, kockázatok) ismeretében, a külső befolyásoktól mentesen, a tanácsadás és kellő átgondolást (3 napos várakozási idő) követően hozhasson döntést a rendelkezésére álló határidőben arról, hogy fennáll-e olyan súlyos válsághelyzete, amely miatt nem tudja megtartani a magzatot. A nagykorú, így polgári jogi, alapjogi szempontból is teljesen cselekvőképes személy* esetében egyértelműen *olyan saját döntésről van szó, amelybe külső szereplőknek nincsen és nem is lehet beleszólása*, ezzel összefüggésben az Mvt. is annyit ír elő, hogy a terhesség-megszakítási kérelem benyújtása esetén a családvédelmi szolgálat munkatársának a tájékoztatásra „*lehetőleg*” a magzat apja előtt kerüljön sor.

Más a helyzet akkor, hogy ha *cselekvőképtelen személyről* van szó, aki az önrendelkezési jog tekintetében nem rendelkezik cselekvőképességgel életkora vagy egészségi-mentális állapota miatt. Ilyen helyzetekben az Mtv. alapján a terhesség-megszakításra vonatkozó kérelmét nevében a törvényes képviselő (szülő, gyám, gyermekvédelmi gyám) jogosult előterjeszteni minden esetben. Hangsúlyozni kell, hogy a polgári jogi szempontú, az Mvt. által alkalmazott cselekvőképesség *nem azonos az alapjogi cselekvőképességgel*, hiszen *a cselekvőképtelen személyeket is megilletik az alapvető jogok*, így tiszteletben kell tartani magánszférájukat, emberi méltóságukat, lelkiismereti meggyőződésüket, véleményüket, azonban az önrendelkezési jog keretében jognyilatkozat-tételre nem lesznek jogosultak. Az Alkotmánybíróság az egészségügyi önrendelkezési jog tartalmát értelmező 36/2000. (X. 27.) AB határozatban rögzítette, hogy *„az önrendelkezési jog, mint az emberi méltóságból fakadó cselekvési autonómia kifejeződése személyhez kötött. Ettől különálló kérdés, hogy a jogi szabályozás az önrendelkezési jog elé bizonyos esetekben korlátot állít (feltételekhez köti, nem ismeri el annak érvényesülését). Amikor az egyéni cselekvési autonómia körébe tartozóan a jog más személy fellepését intézményesíti, nem az önrendelkezési jogot „rubázza át” másra.*

A „helyette történő joggyakorlás” az önrendelkezési jog egyidejű törvényi korlátozása mellett biztosít másnak döntési lehetőséget; az önrendelkezési jog „helyette történő gyakorlása” – a személyiségtől elválaszthatatlan volta folytán – fogalmilag kizárt.”

Jelen vizsgálatom középpontjában az a kérdés áll, hogy a *korlátozottan cselekvőképes kiskorú, 14 és 18 év közötti személyek* esetében a terhesség-megszakítás milyen eljárásban, milyen eljárási feltételek mellett kezdeményezhető a hatályos szabályozás és gyakorlat alapján, illetve ezek kellően egyértelműek, világosak és kiszámíthatóak-e az érintettek számára.

¹ Lényeges kiemelni, hogy ez az ombudsmani vizsgálat elsődlegesen a várandós, korlátozottan cselekvőképes kiskorú *súlyos válsághelyzetből eredő terhesség-megszakításának helyzetére koncentrált*, mivel ezek az esetek válhatnak ki tipikusan a legtöbb vitát a törvényes képviselővel, de nem zárható ki a nézetkülönbség egészségügyi indikáció esetén sem.

Álláspontom szerint ugyanis *lényegi alapjogi kérdés*, hogy a nyilatkozattétel során a törvényes képviselőnek pontosan mikor, milyen alakiság mellett, milyen formában szükséges a jóváhagyását megadnia, magának *a jóváhagyásnak* mi a *funkciója, szerepe* a döntési folyamatban, továbbá mi a követendő eljárás abban az esetben, ha a jóváhagyást a törvényes képviselő megtagadja, illetve elmulasztja. Fel szeretném hívni a figyelmet, hogy igen ritka, amikor egy 18 év alatti, különösen jóval a nagykorúsága előtt álló személy várandóssága ne jelentene valamilyen válsághelyzetet a családjá viszonylatában is.

Az Mvt. 8. § (2) bekezdésében foglaltak értelmében korlátozottan cselekvőképes személy nyilatkozatának érvényességéhez törvényes képviselőjének *a terhesség-megszakítási kérelmet tudomásul vevő nyilatkozata szükséges*. A törvényi és rendeleti szabályozásból és a gyakorlatból az következik, hogy a törvényes képviselő jóváhagyó, a kérelmet tudomásul vevő nyilatkozata *érvényességi kellék*, amely a bejelentés és az első tájékoztatás, tanácsadáshoz képest *lehet utólagos*. A kérelem legkorábban három nappal későbbi fenntartásához és írásbeli rögzítéséhez, illetve a kérőlap kitöltéséhez, ellenjegyzéséhez és továbbításához már kell a törvényes képviselő aláírása, azaz *a beavatkozás elvégzéséhez képest értelemszerűen előzetes a törvényes képviselő tudomásulvétele*. Az Mvt. és a Vhr. értelmében emellett a törvényes képviselőnek – szemben azzal, ha cselekvőképtelen személy terhesség-megszakításának kérelmezéséről van szó – nem kell személyesen jelen lennie a tájékoztatásokon. Az alakiságot tekintve a Vhr. 10. § (2) bekezdése értelmében a törvényes képviselő – ha jelen van – *a kérőlapot a kérelmező felvilágosítását követően is aláírhatja*, akadályoztatása esetén tudomásul vevő nyilatkozatát *teljes bizonyító erejű magánokirat formájában* is eljuttathatja.

Lényegesnek tartom a jogbiztonság követelménye, az önrendelkezési jog érvényesülése szempontjából, hogy *a terhesség-megszakítás kérelmezésére vonatkozó eljárás lényeges garanciális elemeit törvény rendezze világosan*. Ennek megfelelően az Mvt. szintjén indokolt rögzíteni a korlátozottan cselekvőképes kérelmezők esetében a törvényes képviselő általi jóváhagyás időpontját az eljárásban (előzetes-utólagos), a törvényes képviselő meghallgatása, jelenléte mellőzésére irányadó kivételes lehetőséget, annak indokát, valamint a jóváhagyás megtagadásának, elmulasztásának jogkövetkezményeit. Problémát jelent ugyanis, ha e lényegi kérdések egy részét miniszteri rendelet pótolja, az pedig különösen, ha a másik részére a Vhr. mellékletéből (a kérőlap tartalmából) kell az érintetteknek és a jogalkalmazóknak visszakövetkeztetnie. Az államtitkárral egyetértve *szükséges a Vhr. szövegét a törvénnyel való összhang érdekében áttekinteni, az észlelt ellentmondásokat feloldani*, így különösen az Mvt. 9. § (1) és (3) bekezdésében szereplő, pontosabb „magzat apja” kifejezést alkalmazni a Vhr. 4. számú melléklet 5. pontja szerinti „férj (élettárs)” fogalom helyett.²

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy gyermekvédelmi szempontból a válsághelyzetben lévő, terhességét eltitkoló várandós kiskorú esetében *a Gyvt. speciális szabályokat alkalmaz* (törvényi szinten mondja ki, hogy törvényes képviselő meghallgatása mellőzhető abban az esetben, ha a kiskorú meg kívánja tartani a magzatot, majd örökbe kívánja őt adni). Az államtitkári válaszban foglaltakat nem vitatom olyan értelemben, hogy magam is úgy látom, hogy a Mvt. és a Gyvt. szabályai között *nincs alkotmányjogi értelemben vett tartalmi kollízió, ellentmondás*. Fel szeretném hívni ugyanakkor arra a figyelmet, hogy a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú esetében *a döntésére kiható elem lehet az a különbség a várandósság első szakaszában*, hogy elméletileg a törvényes képviselőnek nem, vagy a terhességnek nem abban a fázisában kell tudomást szereznie a válsághelyzetéről akkor, ha megszüli a gyermekét és nyilatkozik a gyermek örökbefogadásáról, ezzel szemben az Mvt. szerint a tudomásszerzés és a jóváhagyás a terhesség-megszakítás esetében *szükségszerű*. Egyetérttek az államtitkárral, hogy indokolt lehet például az önkárosítás megelőzése érdekében a terhességét eltitkoló várandós kiskorú törvényes képviselője meghallgatásának mellőzése. A Gyvt. 128. § (1a) bekezdése miatt ugyanakkor indokolt lenne, hogy a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú terhesség-megszakítás iránti *kérelmekor a törvényes képviselő meghallgatásának mellőzésével kapcsolatos mérlegelési lehetőséget az Mvt.-ben is törvényi szintre emeljék*.

² Mindez annak ellenére probléma, hogy a Ptk. 4:99. § (1)-(2) bekezdése alapján a gyermek apjának azt a férfit kell tekinteni, akivel az anya a gyermek fogamzási idejének kezdetétől a gyermek születéséig eltelt idő vagy annak legalább egy része alatt *házassági kötelékben állt*. A vélelmezett fogamzási idő a gyermek születésének napjától visszafelé számított 182. és 300. nap között eltelt idő, mind a két határnap hozzászámításával.

Mindezek alapján megállapítom, hogy a Mvt. és a Vhr. szabályozásában a korlátozottan cselekvőképes kiskorúak terhesség-megszakításának kérelmezése esetén az eljárásra vonatkozó és különösen abban a törvényes képviselő jóváhagyó nyilatkozattételével összefüggő garanciális elemek hiánya, azok rendeleti szinten sem egyértelmű megfogalmazása, illetve az Mvt. és a Vhr. közti ellentmondás összességében a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével, illetve az érintettek önrendelkezési jogával összefüggő visszásságot okoz.

2) A törvényes képviselő tudomásul vételről szóló nyilatkozatának elmulasztása és megtagadása esetén alkalmazott eljárás és jogkövetkezmények

A törvényes képviselő a terhesség-megszakítás elvégzéséhez való *hozzájárulásának előírása* nem az állam magzati élet védelmére vonatkozó kötelezettségből következik (arra más eszközök állnak rendelkezésre). Ilyen helyzetben ugyanis a jog azt *vélelmezi*, hogy a törvényes képviselő, tipikusan a szülő és a kiskorú személy között legalább olyan bizalmi viszony van, hogy a törvényes képviselő tudomása és a közös döntés meghozatala szolgálja a legjobban az érintett korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú legfőbb érdekét és a megalapozott döntést. Mindez alá is támasztható: egy 18 év alatti gyermek abban az értelemben is súlyosan kiszolgáltatott, hogy szülői segítség, támogatás nélkül nehezen képzelhető el, hogy egy újszülöttről, csecsemőről gondoskodni tud, továbbá a nagykorúság eléréséig még a „szülői ház” elhagyása is csak gyámhatósági engedéllyel lehetséges. A törvényes képviselő az önrendelkezési jog, a személyes döntés jellegéből fakadóan *nem a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú helyett dönt*, hanem a kiskorú megalapozott döntését segíti, azzal a megkötéssel, hogy a jognyilatkozat a törvényes képviselő írásbeli hozzájárulása nélkül érvénytelen lesz.

Ideális esetben tehát a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú számára a törvényes képviselő, a szülei, közeli hozzátartozói segítséget, támogatást nyújtanak a döntés meghozatala során. Amennyiben az a *közös döntés* születik, hogy a magzat megtartását az érintett nem tudja vállalni, a törvényes képviselő megadja a hozzájárulását a terhesség-megszakítás elvégzéséhez. Az államtitkárral egyetértve magam is úgy látom, hogy ebben a rendkívül érzékeny kérdésében a családvédelmi szolgálat munkatársainak *minél teljesebb együttműködésre, a várandós kiskorú és törvényes képviselője közötti egyetértésre, megegyezésre kell törekedniük*. Lényeges ugyanakkor, hogy a jognak, a hatályos jogi szabályozásnak arra az esetre is legyen megfelelő válasza, ha ebben a súlyos, komoly döntésben alapvető nézetkülönbség van a törvényes képviselő (tipikusan: szülő) és a várandós korlátozottan cselekvőképes kiskorú között (például a szülő és a gyermek eltérő vallási nézete vagy más világnézeti meggyőződése miatt). Értelmszerűen a törvényes képviselőnek nincsen jogi lehetősége, hogy a nézetkülönbség esetén a terhesség-megszakítást „kikényszerítse”, ugyanakkor a tudomásul vétel *nyílt megtagadása* vagy *szándékos halogatása, elmulasztása* esetén a terhesség-megszakítás a 14 és 18 év közötti kiskorú személy esetében nem végezhető el. Ismét utalnom kell arra, hogy a hatályos Mvt. szabályok értelmében a terhesség 12 hetéig, kivételesen a 18. hetéig szakítható meg a terhesség a várandós nő súlyos válsághelyzetére való hivatkozással. A polgári jog hagyományos eszköze a törvényes képviselő és a kiskorú személy között fennálló érdekellentét kezelésére, hogy a gyámhatóság az ügyben *eseti gyám rendeléséről dönt*. Jelen esetben a terhesség-megszakítás elvégzése, az ahhoz való hozzájárulás kérdésében való vita és ellentét ebbe a körbe sorolható. A hatályos Ptk. 4:163. § (1) bek. alapján a szülő – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – *nem képviselheti a gyermekét olyan ügyben, amelyben – többek mellett – ő maga a gyermekkel szemben ellenérdekű fél*. A Ptk. 4:163. § (2) bekezdése rögzíti, hogy *ha a gyermek ügyében a törvényes képviselőt gyakorló szülő érdekellentét miatt nem járhat el*, a gyámhatóság a gyermeknek eseti gyámot rendel. A Ptk. 4:163. § (3) bek. tartalmazza, hogy eseti gyám kirendelését bármely érdekelt, bármely hatóság kérheti, és annak hivatalból is helye van. A Ptk. 4:162. §-a alapján emellett a szülő képviselői joga nem terjed ki a gyermeknek azokra a jognyilatkozataira, amelyeket jogszabály szerint kizárólag személyesen lehet megtenni. A Gyer. 130/A. § (1) bekezdés b) pontja értelmében a gyámhivatal kérelemre vagy hivatalból eseti gyámot rendel a kiskorú gyermek részére, ha a szülő a Ptk. 4:163. §-ában meghatározott esetekben a gyermek ügyében nem járhat el. A Gyer. 130/A. § (3) bekezdése szerint pedig az eseti gyám a gyámhivatal kirendelő határozatában meghatározott ügyben olyan jogkörrel jár el, mint a gyám, a Gyer. 130/A. § (5) bek. *garanciális jelleggel azt is kiemeli*, hogy az eseti gyám köteles az ítéltéképessége birtokában lévő

gyermek véleményét megismerni és azt a gyermek korára és érettségére tekintettel figyelembe venni tevékenysége ellátása során.

A Gyer. 8. § (4) bek. szerint a gyámhatósági eljárást az e rendeletben meghatározott ügyekben *a korlátozottan cselekvőképes gyermek és a cselekvőképességében részlegesen korlátozott személy önállóan is megindíthatja*. Válaszában az államtitkár arról tájékoztatott, hogy a családvédelmi szolgálat munkatársa abban az esetben, ha a törvényes képviselő és a várandós kiskorú között kibékíthetetlen ellentét feszül a terhesség-megszakítás elvégzésének kérdésében, akkor „*a védőnő a gyámhatósághoz irányítja őket*”. A kapott válasz szerint a gyámhatóságnak van lehetősége arra, hogy ilyen jogi helyzetben eseti gyámot rendeljen ki a törvényes képviselő ellátására, ezen eljárás lefolytatása pedig – jogszabályi hivatkozás megjelölése nélkül – a gyakorlatban „*szoron kívül történik*”. Jelenleg az alapelvek, így különösen a joggal visszaélés tilalmának deklarálása mellett világos törvényi szabályozás hiányában *nem egyértelmű, hogy mi a követendő eljárás a törvényes képviselő jóváhagyásának elmaradása/megtagadása esetén, illetve milyen módon juthat el a gyámhivatal elé az ügy, mikor és hogyan kerülhet sor az eseti gyám kirendelésére*. Különösen súlyos probléma merül fel a törvényes képviselő halogató magatartásakor. Az érdekvényesítés szempontjából eleve kiszolgáltatott, illetve a törvényes képviselővel vitában álló, krízishelyzetben lévő korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorútól *nem várható el*, hogy a hatályos összetett joganyag ismeretében önállóan maga indítson az illetékes gyámhatóság előtt eljárást a jóváhagyó nyilatkozat pótlására. Mindezt a gyakorlatban az is megnehezíti, hogy ilyen esetben nem születik az ügyében határozat sem, hiszen épp a hozzájárulás hiányzik ahhoz, hogy a kérelmét (a kérelmet) ellenjegyezzék. Álláspontom szerint komoly aggályokat vet fel az a jogalkalmazási gyakorlat, mely szerint ilyenkor – irányadó szabályozás hiányában – egyszerűen a gyámhivatalhoz irányítják az érintettet. *A segítségnyújtás ugyanis nem bízható pusztán a családvédelmi szolgálat belátására és lelkiismeretére* (azaz az ügyintéző személye adta szakmai garanciára), *intézményi garancia hiányában* ugyanis mindez ahhoz vezethet, hogy a gyámhatóság későn vagy eleve nem is értesül a fennálló problémáról. További problémát vet fel, hogy bár az eseti gyám rendelésének a lehetőségét mind a Ptk., mind a Gyer. hivatkozott rendelkezései tartalmazzák, *a szoron kívüliséget jelenleg egyetlen jogszabály sem írja elő*. Indokolt lenne ebben a helyzetben, ha *törvényi szinten* – a Ptk. vonatkozó rendelkezéseivel összhangban, illetve a gyermekvédelmi jelzőrendszer működésére is figyelemmel – *az Mt. maga rögzítené*, hogy a törvényes képviselő és a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú között a kérelem jóváhagyása kapcsán fennálló vita, illetve érdekellentét esetében *a családvédelmi szolgálat munkatársa jegyzőkönyvet vesz fel és ennek szoron kívüli megküldésével hivatalból tájékoztatja a gyámhivatalt a helyzetről*. (A bizalmasságot megőrizve e jelzés akár a korlátozottan cselekvőképes személy szóbeli kérelmére is történhetne.) A jelzés nyomán pedig a gyámhivatal a tényállás ismeretében *szoron kívül dönthet megfelelő eseti gyám kirendelésének kérdésében*, az eseti gyám pedig az érintettek meghallhatása mellett ugyancsak *szoron kívül járhatna el a jóváhagyás pótlásával összefüggésben*. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy ilyenkor olyan eseti gyám kirendeléséről kell gondoskodni, aki lelkiismereti okokból eleve nem tagadja meg a terhesség-megszakítással kapcsolatos jóváhagyás megadását. *Mindezek alapján megállapítom, hogy a kialakult jogi helyzet, a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú terhesség-megszakításra irányuló kérelme esetén a törvényes képviselő tudomásul vevő nyilatkozata elmulasztásakor, megtagadásakor követendő eljárásra vonatkozó külön szabályok hiánya összességében alkalmas arra, hogy a jogállamiság ehéből fakadó jogbiztonság követelményével, illetve az érintettek önrendelkezési jogával és tisztességes eljárásához való jogával összefüggő visszásságot okozzon, a jogsérelem közvetlen veszélyét idézze elő*.

3) A terhesség megszakításának kérelmezése a gyermekvédelmi gondoskodásban, szakellátásban élő korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorúak esetében

A Ptk. 4:230. §-a alapján *gyermekvédelmi gyámság* alá tartozik különösen az a gyermek, akit nevelésbe vettek; akit ideiglenes hatállyal gyermekvédelmi nevelőszülőknél, gyermekotthonban vagy más bentlakásos intézményben helyeztek el, és szülője ellen a szülői felügyelet megszüntetése iránti per indult; akinek a szülője hozzájárult gyermeke titkos örökbefogadásához.

A Gyvt. 84. § (3) bekezdése rögzíti, hogy a *gyermekvédelmi gyám a feladatait a területi gyermekvédelmi szakszolgálattal létesített közalkalmazotti jogviszony keretében, önálló munkakörben látja el*.

A Gyvt. 85. § (1) bekezdése értelmében a gyermekvédelmi gyámra az e törvényben meghatározott kivételekkel a *Ptk. gyámságra vonatkozó rendelkezései az irányadóak*. A Gyvt. 85. § (4) bekezdése arról rendelkezik, hogy *a gyermekvédelmi gyám tevékenységét a gyámhatóság irányítja és felügyeli*, a gyermekvédelmi gyám feladatainak ellátásához szükséges feltételeket a területi gyermekvédelmi szakszolgálat biztosítja.

A vizsgált kérdés szempontjából a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek körét azért érdemes külön áttekinteni, mert esetükben a törvényes képviselőt a gyermekvédelmi gyámok látják el. A gyermekvédelmi gyámság alatt álló korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorúak terhesség-megszakításra vonatkozó kérése esetén tehát a *gyermekvédelmi gyám jogosult arra, hogy a kérelem érvényességéhez szükséges hozzájárulást megadja*. Az államtitkár válasza szerint a családvédelmi szolgálatnál való első tájékoztatás alkalmával még a gyermekvédelmi gyám jelenléte – a törvényes képviselőhöz hasonlóan – nem szükséges, nincs megkövetelve a gyermekvédelmi gyám és a gyámolt együttes személyes jelenléte még a második meghallgatás alkalmával sem. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a korlátozottan cselekvőképes személyt mindkét meghallgatásra el szokta kísérni a gyermekvédelmi gyám, illetve a gondozási hely vezetője.

Felmerül a kérdés alapjogi szempontból, hogy *a gyermekvédelmi gyámnak lehetősége van-e arra, hogy a kérelemhez való hozzájárulást akár vallási, akár más lelkiismereti meggyőződésére hivatkozva megtagadja, illetve ne teljesítse*. A gyermekvédelmi gyám jogi helyzete ugyanis alapvetően eltér attól, mintha a szülő vagy más közeli hozzátartozó látná el a törvényes képviselőt. A gyermekvédelmi gyám *állami képviselőként*, közalkalmazottként, professzionális módon, meghatározott végzettség mellett látja el a feladatát, nemcsak a törvényes képviselője, hanem a vagyonkezelője is a gyámoltnak. A jogszabály maga a munkakör ellátását tekintve ugyanakkor nem követeli meg a direkt világnézeti semlegességet, így például akár hitoktató vagy teológus is elláthatja ezt a feladatot.

Az Alkotmánybíróság a már hivatkozott 64/1991. (XII. 17.) AB határozatában kiemelte, hogy a lelkiismereti szabadság alapján *az állam senkit nem kényszeríthet olyan helyzetbe, amely meg hasonlósba vinné önmagával, azaz amely összeegyeztethetetlen a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződéssel*. Az állam kötelessége, hogy ilyen kényszerből tartózkodjon és az is, hogy *lehetővé tegye ésszerű keretek között az alternatív magatartást*. Nem alkotmányellenes, ha ez utóbbi érdekében az, aki lelkiismerete szerint kíván cselekedni, olyan áldozatokra kényszerül, amelyek nem aránytalanok. Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy az államnak arról kell gondoskodnia, hogy – a lelkiismereti konfliktus személyes és egyedi jellegének megfelelően – ne legyen jogi akadálya az egyéni mentesülésnek a lelkiismeret parancsával szembenálló jogi kötelesség alól. Az Alkotmánybíróság a határozatban arra jutott, hogy az abortuszt ellenző orvosokkal kapcsolatban az állam eleget tesz a lelkiismereti szabadság jogából folyó kötelezettségének, ha a *munkajogi kötelesség alól lehetővé teszi a mentesülést, vagy ha lehetővé teszi olyan munkahelyek létesítését, ahol a nőgyógyász nem kénytelen meggyőződése ellenére abortuszt végezni*. A határozat szerint *alaptalan a lelkiismereti okra hivatkozás*, ha az azzal össze nem egyeztethető tevékenység a munkakör lényegéhez tartozik. Az orvosilag nem indokolt terhesség-megszakítás elvileg nem szükségszerű része a szülész-nőgyógyászati munkakörnek. Ezért *az abortuszt ellenző orvos általában hivatkozhat a lelkiismereti szabadság jogára*.

Az Alkotmánybíróság által kialakított tesztet követve belátható, hogy a gyermekvédelmi gyámok esetében egyfelől nem az abortusz elvégzése, hanem a kérelem törvényes képviselőként történő jóváhagyása a kérdés, másfelől viszont e hozzájárulás megadása nem tartozik a munkakör lényegéhez. Álláspontom szerint ilyen helyzetben *a gyermekvédelmi gyám nem kötelezhető*, hogy állami alkalmazottként *olyan beavatkozáshoz adjon hozzájárulást, amely összeegyeztethetetlen lényeges személyes meggyőződéssel*. Ilyenkor ugyanis arról van szó, hogy *az egyik döntés opció a gyermekvédelmi gyám meggyőződése miatt eleve kizárt lesz*.

Álláspontom szerint abban az esetben, ha ilyen súlyos döntési helyzet merül fel több megoldás is lehetséges, a közös pont ugyanakkor az, hogy a hozzájárulás megadásával kapcsolatos döntés mielőbb megszülethessen.³

³ Utalni kell arra, hogy mindez nem azt jelenti, hogy az új gyermekvédelmi gyámnak automatikusan meg kell adni a hozzájárulást, hanem azt, hogy képes legyen a helyzetben a hozzájárulást tekintve, a korlátozott cselekvőképes várandós gyermek döntésére is figyelemmel, vele egyeztetve, őt meghallgatva, megalapozott döntést hozni.

A gyermekvédelmi gyámnak a Ptk. 4:241. § (1) bekezdés a) pontja alapján lehetősége van arra, hogy *a gyámhatóságtól fontos okból a felmentését kérje*, a gyámhatóságnak pedig ekkor *szoron kívül új gyermekvédelmi gyámot kell rendelnie*, aki képes e kérdésben kizárólag a gyermek jogait és legfőbb érdekeit figyelembe véve dönteni a hozzájárulás kérdésében. Kérdés ugyanakkor, hogy mindezt a gyermekvédelmi gyám megteszi-e, így *indokolt lehet azt is előírni, hogy ilyen helyzetben a gyermekvédelmi gyámnak jeleznie kell a felmerült problémát a tevékenységét felügyelő gyámhatóság felé*, aki képes az ügyben szoron kívül intézkedni.

Mindezeket belátva a gyermekvédelmi szakellátásában élő gyerekek esetében kifejezetten indokolt az, hogy törvényes képviselőként *a gyermekvédelmi gyám mielőbb, legkésőbb az első tájékoztatást követően értesüljön a fennálló helyzetről*, vagyis arról, hogy a gyámolt, korlátozottan cselekvőképes gyermek várandós, kérelmezni szeretné a terhesség-megszakítást. Az eltérő helyzetükre tekintettel ugyanis *kevésbé valószínű* az a helyzet, hogy a korlátozottan cselekvőképes kiskorúnak például nyomásgyakorlástól, kényszertől, büntetéstől kellene tartania a gyermekvédelmi gyám részéről.

A szülő által ellátott törvényes képvisellel szemben ugyanis, ilyen esetekben *mérlegelendő lehet a törvényes képviselő gyermekvédelmi gyám személyének megváltoztatása, eseti gondnok rendelése*, illetve – a Gyvt. folyamatban lévő módosítását⁴ követően – *helyettes gyermekvédelmi gyám azonnali fellépése*. A gyermekvédelmi gyám számára indokolt annak külön jogszabályi előírása, hogy egy ilyen helyzet tudomására jutását követően *haladéktalanul jelezzen a gyámhivatalnak* és kérje az intézkedésüket.

Mindezek alapján megállapítom, hogy a jogbiztonság követelménye, az érintett gyermekek önrendelkezési joga szempontjából visszaszár helyzetet eredményez, hogy nincsen külön speciális szabályozás a terhesség-megszakítási kérelem jóváhagyása tekintetében olyan korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorúak esetében, akik törvényes képviselőt a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedve gyermekvédelmi gyám látja el.

4) A terhesség-megszakítás kérelmezése során helyettes döntéshozó megjelölésének előzetes lehetősége a 16. életévét betöltött kiskorú részéről

A betegjogi képviselő beadványában foglalt egyik kérdés azt érintette, hogy a hatályos szabályok értelmében lehetséges-e, hogy egy 16 éves várandós kiskorú gyermek a törvényes képviselője (és saját maga) helyett helyettes döntéshozót nevezzen meg, aki aztán a terhesség-megszakításhoz, invazív egészségügyi beavatkozáshoz ilyen módon hozzá tud járulni (vagy úgy rendelkezzen, hogy a döntésből kizárja a törvényes képviselőt). Az államtitkár válaszában arra hívta fel a figyelmet, hogy az Eütv. rendelkezései értelmében a helyettes döntéshozó megválasztásának joga a 16. életévét betöltött kiskorú önrendelkezési jogából fakad, és így álláspontja szerint nem is vonhatja el a törvényes képviselő Mvt. alapján előírt nyilatkozattételhez való jogát. Az Eütv. az önrendelkezéshez való jogra vonatkozó szabályok között rögzíti a *helyettes döntéshozó kijelölésére* vonatkozó rendelkezéseket. Az Eütv. 15. § (2) bekezdése értelmében az önrendelkezési jog gyakorlása keretében a beteg – a törvényben meghatározott korlátozásokkal – *szabadon döntheti el, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni*, illetve *annak során mely beavatkozások elvégzésébe egyezik bele*, illetve melyeket utasít vissza. Az Eütv. 16. § (1) és (6) bekezdése alapján a 16. életévét betöltött kiskorú közokiratban, teljes bizonyító erejű magánokiratban megtett nyilatkozattal megnevezheti azt a cselekvőképes személyt, aki jogosult helyette a beleegyezés, visszautasítás jogát gyakorolni, vagy *meghatározott személy megjelölésével* (vagy akár a nélkül) a nyilatkozattételre jogosult személyek közül *bárkit* – így például a törvényes képviselőjét – *kizárhatja* a beleegyezés, visszautasítás joga *helyette* történő gyakorlásából és a tájékoztatásból.

Nyilvánóan nem képezi vita tárgyát az, hogy *a terhesség-megszakítás egy invazív egészségügyi beavatkozás*, ugyanakkor fontosnak tartom aláhúzni azt, hogy ez a beavatkozás kizárólag *kérelem alapján*, a megfelelő ellenjegyzés esetén, az ismertetett eljárás keretében végezhető el.

⁴ A Gyvt. módosításának tervezete értelmében a gyámhatóság a gyermek számára – gondozási helyétől függetlenül – a területi gyermekvédelmi szakszolgálat javaslata alapján, a gyermekvédelmi gyám kirendelésével egyidejűleg – a gyermekvédelmi gyám távolléte vagy feladatai ellátásában való tényleges akadályoztatása esetén *az azonnali döntést, intézkedést igénylő ügyekben a helyettesítés megoldása érdekében* – helyettes gyermekvédelmi gyámot rendel. Igen *valószínűtlennek* tartom az a helyzetet, amikor sem a gyermekvédelmi, sem a helyettes gyermekvédelmi gyám nem hajlandó a hozzájárulását vallási vagy lelkiismereti meggyőződése miatt megtagadni, illetve elmulasztani.

Mivel a kérelem benyújtását a súlyos válsághelyzet fennállása esetén (is) a várandós nő kérelmezi, nem fordulhat elő, hogy a terhesség-megszakítást a súlyos válsághelyzet miatt az egészségügyi intézmény, az orvos indítja, így az érintett vissza tudná azt utasítani, az pedig életszerűtlen, hogy az általa kezdeményezett beavatkozásba nem egyezik valaki bele.⁵ Egyetérttek az államtitkárral abban, hogy alapjogi oldalról is igazolható lehet, hogy a helyettes döntéshozó rendelete keretében az önrendelkezési jogából eredően az érintett *csak a saját döntésére (beleegyezésre, visszautasításra) nézve rendelhet helyettes*, más személy döntési jogkörét ilyen módon nem vonhatja el, nem zárhatja ki elméletileg. Mindezek alapján *megkérdőjelezhető volna* egy olyan teljes bizonyító erejű magánokirat formájában benyújtott helyettes döntéshozó megnevezésére vagy a törvényes képviselő kizárására vonatkozó *nyilatkozat érvényessége*, amely az Mvt. 8. § (2) bekezdése szerinti hozzájárulás másnak való „átadására” irányul. *Megállapítom, hogy önmagában nem tekinthető aggályosnak a jogállamiság elve és a jogbiztonság követelménye szempontjából, így visszaszűrés helyzetet sem idéz elő az*, hogy az Eütv. a helyettes döntéshozó megjelölése tekintetében maga nem nevesíti külön kivételként az egyes, kérelemre indítható, speciális egészségügyi invazív beavatkozásokat.⁶ Az Eütv. szabályok logikai értelmezéséből, az alapjogi (önrendelkezési jogi) megközelítésből eredő válaszadás – *tételes jogi kizárás hiányában* – nem bizonyos, hogy a joggyakorlat számára is teljesen kielégítő megoldás. Így a jogalkotó részéről az esetleges viták és bizonytalanság hatékony megelőzése érdekében a jövőben *mérlegelhető, illetve megfontolható lehet e kérdés kifejezett jogszabályi rendezése*.

5) A várandós kiskorú terhesség-megszakítása elvégzésére irányuló eljárással kapcsolatos szakmai protokoll, módszertani útmutató kiadásának szükségességéről

A beadvány és a kapott válasz is arra világítanak rá, hogy – a jogi szabályozás garanciális elemei egyértelműségének biztosításán túl – a várandós kiskorúak terhesség-megszakítási kérelmének kezelésével összefüggésben, az államtitkár álláspontjával teljesen egyetértve szükséges és indokolt lenne az eljárásra vonatkozó *szakmai protokoll*, illetve *módszertani útmutató* elkészítése.⁷

A jelzett szabályozásbeli aggályok és hiányosságok kiküszöbölése, az Mvt. és a Vhr. megfelelő módosítását követően, azokra is tekintettel álláspontom szerint egy ilyen, a nyilvánosság számára is megismerhető szakmai protokoll, illetve útmutató nagy segítséget jelentene minden érintettnek. Az ilyen helyzetekben az *alapjogi szempontokon* (így különösen az alapjogi cselekvőképesség, az önrendelkezési jog, az állami objektív magzatvédelmi kötelezettség) túl *szakmai oldalról* egyszerre jelenik meg az egészségügyi, a gyermekvédelmi és a családvédelmi szempontrendszer. Lényeges, hogy a nem kívánt, korai terhesség a *várandós kiskorú és családja számára is* súlyos, életre szóló döntési *krízishelyzetet* idéz elő, ennek kezelése, a döntési folyamat segítése komoly szakmai kihívás, amely széleskörű együttműködést követel meg.

Mindezek alapján megállapítom, hogy a várandós, mind a cselekvőképtelen, mind pedig a korlátozottan cselekvőképes kiskorúak terhesség-megszakítása elvégzésére irányuló eljárás során kapcsolatos szakmai protokoll, módszertani útmutató hiánya akadályozza az érintett kiskorúak önrendelkezési jogához, illetve gondoskodáshoz és védelemhez való jogához kapcsolódó állami intézményvédelmi kötelezettség érvényesülését.

Intézkedéseim

A jelentésben feltárt, alapvető jogokkal összefüggő visszásság jövőbeni megelőzése érdekében a jelentésben megfogalmazott szempontok figyelembevételével *felkérem* az emberi erőforrások miniszterét arra, hogy *fontolja meg*

⁵ Megjegyzem, hogy más a helyzet akkor, ha a terhesség-megszakításra például váratlanul, egészségügyi indikációból kerül sor, a várandós korlátozottan cselekvőképes kiskorú élete, egészsége védelmében van szükség, ilyen helyzetre kiterjedhet a helyettes döntéshozatal, de az ombudsmani vizsgálatnak nem ez az esetkör állt a fókuszában.

⁶ A terhesség-megszakítás mellett például a családtervezési célú művi meddővé tétel ilyen speciális beavatkozás, de az Eütv. 187. § (1a) bekezdése ott eleve a nagykorúságnál magasabb életkori korlát van, hiszen a beavatkozás kizárólag 40. életévét betöltött vagy három vér szerinti gyermekkel rendelkező személynél végezhető el.

⁷ A KSH adatai szerint a terhesség-megszakítások az ezredforduló óta megfigyelhető csökkenő irányzatot mutatnak, de ez alól éppen a tizenévesek kivétel, ahol más életkorhoz képest nem változott vagy csak minimálisan csökkent az abortuszok száma. Ezer tizenévesre 2014-ben ugyanannyi művi vetelés jutott, mint egy évvel korábban. 2015-ben kismértékben csökkent a terhesség-megszakítások gyakorisága, azonos nagyságrendű volt a 2013-as értékkel.

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmoz15.pdf>

- 1) az Ajbt. 37. §-a alapján – az Mvt. és a Vhr. vonatkozó szabályainak, mellékletének áttekintését követően – olyan tartalmú módosítás, illetve kiegészítés előkészítésének, megalkotásának kezdeményezését, amelyek megfelelően tartalmazzák
  - a) a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú terhesség-megszakításának kérelmezése esetén követett eljárás garanciális elemeire, így különösen a törvényes képviselő jóváhagyó nyilatkozattételére, a jóváhagyás pontos időpontjára, a törvényes képviselő meghallgatására, illetve jelenléte mellőzésére irányadó kivételes lehetőségre, annak indokaira vonatkozó szabályokat;
  - b) a korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorú terhesség-megszakításának kérelmezése esetén a törvényes képviselő jóváhagyásának megtagadásakor, illetve elmulasztásakor alkalmazandó jogkövetkezményekre, és az azt követő eljárásra, a családvédelmi szolgálat munkatársának kötelezettségeire irányadó szabályokat;
  - c) a terhesség-megszakítási kérelem jóváhagyása során *speciális szabályokat* az olyan korlátozottan cselekvőképes várandós kiskorúak esetében, akiknek a törvényes képviselőt a gyermekvédelmi szakellátásban gyermekvédelmi gyám látja el.
- 2) az Ajbt. 32. § (1) bekezdése alapján – az érintett szakmai-tudományos szervezetek bevonása mellett – a cselekvőképtelen és a korlátozottan cselekvőképes kiskorúak terhesség-megszakítása elvégzésére irányuló eljárás során alkalmazandó külön szakmai protokoll, módszertani útmutató kidolgozásának kezdeményezését.

Budapest, 2016. szeptember

Székely László sk.